

Velika tabu-tema sve do ovih dana bio je postupak partizana prema ratnim vojnim invalidima i drugim bolesnicima koji su se 8. svibnja 1945. zatekli u zagrebačkim bolnicama. Svjedok tih događanja ratni vojni invalid Eduard Mikša rado je progovorio o svojem iskustvu tih tragičnih i bolnih dana te o partijskom diskriminiranju koje ga je pratilo sve donedavno.

Što su partizani učinili s ranjenicima u Zagrebu

Eduard Mikša (68) rođen u sefu Mali Tabor u Hrvatskom zagorju, usprkos teškoj invalidnosti radio je pune 42 godine i stekao radničku mirovinu. Živi u Zagrebu

● **Mina mi je odnijela nogu**
● **GK:** Kada ste i kako stradali u ratu?

MIKŠA: Stradao sam na Veliki četvrtak, 28. ožujka 1945. u selu Otoku kod Vinkovaca. Kao inženjerac u domobranskoj jedinici s kolegom Milinarićem iz Zagreba i Ernestom iz Celja uništavao sam avionsku bombu. Kad sam biozao u zaklon, pošto smo aktivirali bombu, nagazio sam oko pedesetak metara od bombe na minu koja mi je odnijela desnu nogu i teško ranila lijevu. Mina me je, kako su mi poslije rekli kolege, bacila oko 15 metara u zrak. Pošto sam pao u kanal gdje je bio mulj, ustao sam na lijevu nogu i zvaoo kolege koje su mi rukama pokazivale da legnem. Bio sam zaboravio da smo aktivirali avionsku bombu. Eksplozija te avionske bombe odbacila me je oko 200 metara i pritom sve na meni spržila tako da sam na zemlju pao gol kao od majke rođen. Ništa nisam vidio, a bio sam pri svijesti.

● **GK:** Kako ste došli do liječničke pomoći?

MIKŠA: Kolege koje su bile sa mnom dovukle su za jedan sat desna kola i vozila me u Privlaku, selo oko 8 km udaljeno od Vinkovaca, u kojemu je bila njemačka ambulanta. Vojni liječnik vidio je da je predaletko do bolnice u Vinkovcima pa me je uputio u njemački lazaret u Starim Jankevcima gdje su mi Nijemci amputirali nogu. Zatim su me prebacili na ustrksni ponedjeljak u bolnicu u Vinkovce gdje sam ostao, ne znam više točno, 15 ili 18 dana. Zahvaljujući brizi jednog liječnika Madžara ostala mi je lijeva noga. Vjerojatno pred frontom, premda to tada nisam znao, bio je organiziran veliki željeznički konvoj s bolesnicima za Zagreb. Vlak je imao veliku oznaku crvenog križa, a kad smo došli između Nove Gradiške i Novske, desetak minuta letjeli su u formacijama vojni avioni preko nas. Zadnjih deset aviona razili se i počeli su bombardirati Novu Gradišku, prugu i Novsku. Praticici i pokretni ranjenici napustili su u strahu vlak i sakrili se po obilježnjem šljiviku, međutim avioni nisu pogodili vlak nego upravno te ljude, tako da od njih nitko nije preživio. Dva dana ostali smo na mjestu u vlaku nemoćni i nepokretni, a trećeg dana došla je neka seljanka i donijela nam čaj i pričuvajući se što u njemu nema šećera. Donijela nam je kasnije i vode kako smo je bili molili. Tek petog dana dobili smo nešto za jelo, a stajali smo na mjestu dok pruga nije bila uspostavljena za promet. Konačno smo oko pola noći stigli u Zagreb te su nas smjestili u bolnicu na Svetom Duhu.

● **Kundacima su ih ubijali**

● **GK:** Kakvo ste stanje zatekli u bolnici u Zagrebu?

MIKŠA: Bolnica je bila prepuna bolesnika pa sam dobio jastuk i legao na hodniku. Ujutro je do mene došla časna sestra, jer su

sestre radile kao balničarke, te sam je zamolio da napiše pismo mojimima u Hum na Sutli ili sestri u Rogašku Slatinu. Rekla mi je da je ona iz Rogaške Slatine i napisala pismo, ali ga možda našalost nisu dobili jer pošta onda više nije radila. U bolnici sam imao dobru njegu, imao sam, naime, otvorene rane na lijevoj nozi, «splitter» u ostatku desne, koji mi je odnio dio mesa, do kosti.

● **GK:** Jeste li znali da će svakog časa doći partizani u Zagreb?

MIKŠA: Ništa nisam znao sve dok u noći između 2. i 3. svibnja nisam u bolnici došili partizani. U našu sobicu došla su trijica Sarajlija. Saznao sam da je moj susjed također Sarajlija, a njim su povjerljivo razgovarali i otišli. Nešto kasnije i moj se susjed digao i napustio sobu. Kasnije sam čuo na Radiju Pariz kako ga njegova rodbina traži preko međunarodnog crvenog križa, ali se nisam usudio javiti im što sam o njemu znao.

Ujutro došli su u bolnicu prvi iz bezimljeni bolničari i liječnici. Pričali su da su išli u bolnicu vidjeti partizane kako iz škole u Ulici Pavleka Mikšine, koja je bila pretvorena u invalidski dom, bacaju žive ljude kroz prozore a drugog i prvog kata te ih kundacima ubijaju. Sve nas je u bolnici obuzelo grozan strah. U bolničku sobu ušla je zatim sa strojnomo mlada partizanka, djevojka kojom 16 do 20 godina jako loše obučena, vičući: «Ustašii! Pristupila je k meni i pitala: «Jesi li ti ustaša?» Odgovorio sam: «Jesam», iako nisam bio — ta bilo mi je svjedeno, jer nisam vjerovao da ću preživjeti. «Ona je zafim rekla: «Nije moguće», dva puta me rukom lagano udarila po jednom i drugom obrazu i rekla: «Premlad si da bi te ja ubila, to će drugi učiniti!» — i otišla. Desetak minuta kasnije došao je oficir i zatražio od mene sve podatke od rodbinje do toga dana. Morao sam opravdati gotovo svaki sat, gdje sam bio, što sam radio, kuda sam se kretao. Dvadesetak minuta kasnije došao je bolničar i donio mi štaka. Bio sam još nepokretan, na samom koljenu i iznad koljena imao sam otvorenu ranu. Donio mi je među domobransku uniformu te sam morao sići pred ulaz u bolnicu u kolenu. Kad sam već bio u koloni, vidio sam kako na drugoj strani ulice žena iz zastojava pišala. Taj čas dotrčala je do mene časna sestra, ona iz Rogaške Slatine, i dala mi je šest novčića

zavoja i rekla: «To čuvaj, krup možeš baciti, ali zavoje čuvaj jer će ti trebati.» Dok sam čekao u koloni, pročulo se da su ranjenici, koji su bili u ustaškim jedinicama, već bili zaokopani iza bolnice. Ja to nisam vidio, ali sam to tamo na samome mjestu čuo.

● **Čuli su se jezivi krikovi**

● **GK:** Što je bilo dalje, kamo je krenula kolona?

MIKŠA: Kad je bolnica bila ispražnjena od bolesnika, krenuli smo pješice u logor Prečko. Na Trešnjevci su bili dugi redovi ljudi sa svake strane oštećeni koji su gledali hoće li prepoznati koga svoga. Bilo je mladih i starijih, spalić dugačak oko 2 km. Drek smo tako išli u koloni, prišao mi je partizan koji nas je pratio i tražio moje odijelo. Nisam mu htio dati. «Pa i onako ti neće trebati», rekao mi je. «Pa nek ide sa mnom u grub», odgovorio sam mu. Dva puta je zaustavio kolonu da me skinu, ali nisam popuštao. Bilo mi je svedjedno jer sam otkidavao najgore.

● **GK:** Što ste zatekli u Prečkom?

MIKŠA: U Prečkom je bio vojni logor u kojem su partizani demobilizirali vojnike. Bile su barake, a tisuće i tisuće vojnika ležalo je na zemlji. I mi koji smo došli iz bolnice sa Svetog Duha kao i oni iz Vinogradske i Vojne bolnice na Kunišćaku (dok su iz bolnice u Petrovoj i 4 Rebra ranjenici bili obduženi u logor na Kanišćaku, gdje je stari autohtoni košičar, kako sam kasnije čuo), stajali smo u logor i polijegali po zemlji. Bio sam našao mjesto blizu žice, a medaleko od mene bili su njemački vojnici, mala grupica, koji su kopali jame. Pitan sam jednoga od njih što radi, što će mu lopeta, a on je rekao: «Prek na usta, ti neka šutim. Čuli su se jezoviti krikovi pa sam ga pitao što je to. Ona mi je pokazao rukom da kopaju oči, režu uši, noseve i spolne organe. Puno klanjalo je sreo sam jednoga od tih Nijemaca koji je bio iz okolice Nürnberga, zvaoo se Helmut Vogel, potpisao je da će 4 godine raditi kod nas u tvornici i ja sam godinu i pol s njim radio u tvornici njemačkih strojara. Punih deset dana ležali smo na goljoj zemlji bez vode, bez hrane. Ranjenici su umirali kao muhe. Neki, žedni, pužali su blizu žice gdje je ostala travica ne bi li se rosom osvežili, ali stražari su ih nemilosrdno strijeljali strojničkim rafalima. Zdravi ljudi: prije nego što su otišli bilo u kolonu smrti u Jasenovac, bilo na križni put, brojili su nas ranjenike i nabrojili 13 672 ranjenika, a zdravih je bilo nekoliko stotina tisuća. Dva dana pošto smo došli u logor doveli su još već broj ranjenika, ne znam odakle, ali su ih prve noći odveli bez traga, najvjerojatnije u smrt.

● **od 13 672 preživjelo nas je 156**

● **GK:** Kako ste uspjeli izdržati taj pakao?

MIKŠA: Ne znam kako bih to objasnio. Sam sebi mogu reći da sam svjetsko čudo što se tiče preživljavanja svega onoga. Mogu reći još nešto: čovjek sam dobre naravi i imam čvrstu vjeru. Išao sam na vjeronauk kao dak, ma-ma mi je bila vrlo pobožna, išao

sam na vjeronauk dok sam bio šegrt u Kranju i u vojnoj školi, više sam puta dok sam bio u Kranju hodočastio u Brezje Mariji Pomagaj. Mogu reći jedno: imam čistu savjest, ja u ratu nisam ubio čovjeka, a mnogima sam spasio život kad su bili ugroženi. Moram priznati, poslije kad sam vidio sve ono što su partizani radili, vjerujte mi nekoliko puta sam požalio što se nisam drukčije borio.

● **GK:** Je li Vam u logoru u Prečkom pružena kakva medicinska njega?

MIKŠA: Ma kakvi, ni čuti. Nitko i nikada nije tamo vidio liječnika, a manje-više svi smo bili s otvorenim ranama. Zato nas je od 13 672 samo 156 ostalo živih, I ja ne bih ostao živ da nisam imao ona zavoja koje mi je dala sestra na odlasku iz bolnice. Petnaesti dan u Prečkom dobili smo po četvrtica jedan krušičić, i to tako tvrđ da ga nisam mogao jesti. Pio sam same kubanu vodu koju smo nas, šestorica ili osmorica dobili u litrenu limenku od konzerve. Mekši kruh dobili smo tek sedamnaestog dana i tada sam prvi put nešto stavio u usta. Vidio sam na svojoj oči kako se jedan mladić naslonjen na bazuku zadavio od onog suhog kruha. Dobivali smo svaki drugi dan jedan obrok, međda je to bilo dobro da se ne potrujemo. Ne mogu opisati muke od upaljenih rana koje su se pogoršale dok smo deset dana ležali na goljoj zemlji. Imao sam na ranama crve, strahovito je smrdjelo, a zavoji su se ukrotili od gnoja. Morali smo se kretati pa su nam takvi ukrućeni zavoji grahovito vrijeđali rane. Spasili su me zavoji koje sam mijenjao svakog tjedna, a zadnji sam čuvao za dan kad budem išao van iz logora.

● **GK:** Koliko ste ostali u logoru u Prečkom i kako ste zaliječili rane?

MIKŠA: — Petnaestog lipnja puštili su nas iz logora u Prečkom a naredbom da se moramo javiti na Zrinjevac br. 15, na vojnu komandu. Tamo je moj otac bio sedam dana zatvoren u podrumu jer je došao pitati za mene. Bio je on poznati političar radićevac, rami vojni invalid iz prvoga svjetskog rata, te pročelnik invalidske organizacije na području kotara Pregrada. Njegima se pomogao i bez obzira na to u kojoj su bili vojsci. Umjesto odgovora, bacili su ga u podrum i valjda na njega zaboravili. Kad sam na vojnoj komandi pušten kući, pješice sam otišao do kete u Selskoj gdje sam zatekao i oca. Otišli smo zatim, vozeći se na lokomotivi, u Rogašku Slatinu gdje su mi šest sestre pozvali liječnika. On je rekao da je kasno, da se trovanje već proširilo i da se mogu još samo Bogu preproučiti. Otac je zaplakao, a liječnik je onda dao tri vrste mašti, ne vjerujući da će lišta uspeti, da ih nosimo i sklidamo s rana svakih dva sata. Noga mi je bila već crna i meso mi se oko kosti počelo raspadati. Tek nakon tri mjeseca primijetio sam da mi se rana malo počela sa strane zatvarati. Nakon pet mjeseci napravila mi se tek krasta na rani. Velike bolove zadavao mi je onaj «splitter» od bombe koji se počeo kretati, pa nisam mogao ni sjediti ni ležati.

Razgovor vodio: Ivan Miklenić